

## مهاجرت پزشکان ایرانی به آمریکا

دکتر حسینعلی رونقی \*

### مقدمه

تربیت نیروی انسانی در رشته پزشکی بسیار پرهزینه و فارغ-التحصیلان پزشکی دارای ارزش فوق العاده‌ای برای توسعه کلی کشورهای در حال توسعه میباشند. مهاجرت پزشکان به آمریکا از تمام دنیا مسئله‌ای بفرنج برای کشورهای مختلف ایجاد کرده است. کشورهای آسیائی در ردیف مهمترین کشورهای هستند که پزشکان خود را از دست میدهند و ایران یکی از کشورهای است که رقم مهمی از فارغ التحصیلان پزشکی خود را هر ساله برای همیشه از دست میدهد. مطالعه حاضر روی قسمتی از فارغ التحصیلان پزشکی دانشگاه پهلوی انجام شده و در آن کوشش بعمل آمده است که آماری از تعداد مهاجرین بدست آید و به علاوه علل مهاجرت آنها معلوم گردد. در مطالعه حاضر که در سال ۱۹۷۰ در آمریکا بعمل آمده چند نکته روشن شده است:

- ۱- همه ساله تعدادی بیش از ۱۳۰ پزشک ایرانی به آمریکا مهاجرت میکنند.
- ۲- از نظر اقتصادی ارزش این تعداد پزشک برای آمریکا بیش از ۷۵ میلیون دلار است.
- ۳- علل مهاجرت تا آنجائی که خود این پزشکان اظهار داشته اند عوامل متعددی است که در این مقاله ذکر شده است.

\*\*\*

کشورهای متحده آمریکا هر سال در حدود ۳۲۰۰ طبیب خارجی را بعنوان مهاجر میپذیرد که رقم عمده این پزشکان از کشورهای آسیائی است. ایران از جمله کشورهای است که سهم عمده‌ای از این پزشکان دارا

\* شیراز- دانشکده پزشکی دانشگاه پهلوی.

مجله علمی نظام پزشکی

سال سوم، شماره ۱، صفحه ۱، ۱۳۵۱

میباشد. مثلاً در سال ۱۹۶۶، ۸۰ طبیب ایرانی به آمریکا مهاجرت کرده اند و در سال ۱۹۷۰، این رقم به ۱۳۰ نفر رسیده است. البته هنوز این ارقام نماینده واقعی تمایل پزشکان ایرانی به مهاجرت نیست چون در همین سال ۱۹۷۰ میلادی، ۱۲۳۰ پزشک ایرانی امتحان ارزیابی پزشکی (ای-ئی-اف-ام-جی) برای رفتن به آمریکا داده اند که فقط ۳۲۶ نفر آنها در این امتحان قبول شده و احتمالاً به آمریکا عزیمت کرده اند.

به همین ترتیب از بین پزشکان ایرانی که به آمریکا رفته اند در سال ۱۹۷۰، تعداد ۲۴۰ نفر در امتحان اخذ اجازه طبابت در آمریکا شرکت کرده اند. گرفتن اجازه طبابت در بیشتر ایالات آمریکا مستلزم مهاجرت است و میتوان بطور نسبتاً مطمئنی ادعا کرد که افرادی که تقاضای اجازه طبابت در آمریکا میکنند قصد اقامت دائم در آمریکا را دارند. تقریباً واضح است که از بین این ۲۴۰ نفری که امتحان اجازه طبابت را داده اند ۱۶۰ نفر موفق به دریافت اجازه شده اند و ۱۳۰ نفر در همین سال مهاجرت کرده اند.

آمار فوق که از تألیفات انجمن پزشکی آمریکا (۱) اخذ شده است نگارنده را بر آن داشت که شخصاً در این مورد تحقیقاتی بعمل آورده و کوشش نماید که علل این مهاجرت، که برای کشور مادر حکم يك ضایعه است، روشن گردد.

### روش تحقیق

نخست نام و مشخصات فارغ التحصیلان پزشکی دانشگاه پهلوی در ده سال گذشته از دبیرخانه دانشکده پزشکی دریافت شد و بوسیله تماس تلفنی و مسافرت به ایالات مختلف آمریکا از وضع تحصیلی، شغلی و اقامت دائمی آنان بررسی بعمل آمد. مطالعه کامل و جامعی

گرفته‌اند. دانشکده‌های اصفهان و شیراز در درجه دوم و تبریز و مشهد در درجه سوم قرار داشتند.

ناگفته نماند که این فارغ التحصیلان یکبار بوسیله امتحان ارزشیابی پزشکی آمریکا در خود ایران غربال شده و نماینده واقعی کلیه فارغ التحصیلان نیستند.

جدول شماره ۲

| فارغ التحصیلان سالهای ۱۳۴۰-۱۳۴۱ دانشکده پزشکی دانشگاه پهلوی که به آمریکا مهاجرت کرده‌اند. |                         |                         |        |            |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|-------------------------|--------|------------|
| سال تحصیلی                                                                                | تعداد کل فارغ التحصیلان | مهاجرین ابتدائی - ثانوی | جمع کل | بازگشته‌ها |
| ۱۳۴۰                                                                                      | ۲۲                      | ۱۳                      | ۴      | ۱۷         |
| ۱۳۴۱                                                                                      | ۲۵                      | ۱۴                      | ۱      | ۱۰         |
| جمع کل                                                                                    | ۴۷                      | ۲۷                      | ۵      | ۲۲         |

جدول شماره ۲ عده مهاجران و بازگشتگان ۲ سال دانشکده پزشکی، دانشگاه پهلوی را نشان می‌دهد. نکته جالب اینکه بین این مهاجرین ۵ نفر پس از اتمام تخصص به ایران مراجعت کرده و پس از چند سال اقامت در ایران مجدداً به آمریکا بازگشته‌اند.

جدول شماره ۳

| تعداد فارغ التحصیلان دانشکده پزشکی دانشگاه پهلوی که بین سالهای ۱۳۴۰-۱۳۴۶ به آمریکا رفته‌اند. |                         |                              |      |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------|------------------------------|------|
| سال تحصیلی                                                                                   | تعداد کل فارغ التحصیلان | تعدادی که به آمریکا رفته‌اند | درصد |
| ۱۳۴۰                                                                                         | ۳۰                      | ۲۲                           | ۷۰   |
| ۱۳۴۱                                                                                         | ۳۶                      | ۲۵                           | ۶۹   |
| ۱۳۴۲                                                                                         | ۱۳                      | ۹                            | ۶۹   |
| ۱۳۴۳                                                                                         | ۵۲                      | ۳۷                           | ۷۱   |
| ۱۳۴۴                                                                                         | ۶۷                      | ۳۴                           | ۵۰   |
| ۱۳۴۵                                                                                         | ۴۳                      | ۳۸                           | ۸۸   |
| ۱۳۴۶                                                                                         | ۳۸                      | ۳۴                           | ۸۹   |

جدول شماره ۳ نشان دهنده تعداد افرادی است که برای تخصص به آمریکا رفته‌اند. هنوز از تعداد بازگشتگان این سالها آماری گرفته نشده لیکن در نظر است بزودی اینکار انجام شود. جالب توجه است که بعد از سالهای ۱۳۴۵ تعداد فارغ التحصیلانی که برای تخصص به آمریکا می‌روند به حدود ۹۰٪ رسیده است. این فارغ التحصیلان جزء گروههایی هستند که در سپاه بهداشت خدمت کرده‌اند.

که در مورد ۶۶ تن فارغ التحصیل سالهای ۱۳۴۰ و ۱۳۴۱ دانشکده پزشکی که همکلاس و یایکسال پائین تر از نگارنده بودند و طبعاً با آنان آشنائی کامل موجود بود بعمل آمد، نشان داد که از ۶۶ فارغ التحصیل مذکور ۴۷ تن برای تخصص به آمریکا رفته و از این ۴۷ تن ۳۲ تن برای همیشه مقیم آمریکا شده و ۱۵ تن به ایران بازگشته‌اند.

دو نوع پرسشنامه تهیه و برای دو گروه مهاجر و بازگشته‌ها ارسال شد. تنها ۱۲ تن از مهاجرین و ۴ تن از بازگشته‌ها به این پرسشنامه‌ها پاسخ دادند.

این پرسشنامه‌ها قبلاً در مورد عده‌ای بررسی شد و نکاتی که باعث سوءظن و تردید میشد حذف گردید. سعی کاملی بعمل آورده شد که از هر نوع سوء تفاهمی جلوگیری شود مع الوصف احتمالاً عده‌ای از پزشکان در مورد این پرسشنامه‌ها سوء تعبیراتی داشته و از دادن پاسخ خودداری کردند و ناچار بوسیله تلفن و یا مصاحبه حضوری با آنان تماس حاصل گردید و کوشش بعمل آمد تا علل مهاجرت آنان روشن شود.

در این پرسشنامه‌ها انگیزه‌های خروج پزشکان از ایران و عوامل جذب کننده آنان در آمریکا مورد بررسی قرار گرفت و برای هر عامل به نسبت شدت و ضعف آن نمره داده شد.

#### نتایج حاصله

در جدول شماره ۱ تعداد کل فارغ التحصیلان دانشکده‌های مختلف پزشکی ایران که در آمریکا تقاضای اجازه طبابت کرده و تعداد قبولی‌ها بر حسب دانشکده‌های مختلف نشان داده شده است.

جدول شماره ۱

| صورت پزشکان ایرانی که در سال ۱۹۷۰ در آمریکا تقاضای صدور اجازه طبابت کرده‌اند و نتیجه آن بر حسب دانشکده‌های مختلف. |            |         |            |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|---------|------------|-----|
| تعداد درخواست کننده                                                                                               | قبول شدگان | مردودین | درصد قبولی |     |
| تهران                                                                                                             | ۱۷۳        | ۱۲۲     | ۵۱         | ۷۰٪ |
| تبریز                                                                                                             | ۷          | ۳       | ۴          | ۴۲٪ |
| مشهد                                                                                                              | ۹          | ۴       | ۵          | ۴۴٪ |
| شیراز                                                                                                             | ۳۷         | ۲۲      | ۱۵         | ۶۰٪ |
| اصفهان                                                                                                            | ۱۳         | ۸       | ۵          | ۶۰٪ |

بطوریکه در جدول مزبور مشاهده میشود نسبت درصد قبولی‌ها از دانشگاه تهران بیش از هر دانشگاه دیگر بوده و در همین سال بیش از ۱۲۰ فارغ التحصیل تهرانی در آمریکا اجازه طبابت



بر اساس آماری که از فارغ التحصیلان پزشکی دانشگاه پهلوی در سالهای ۴۱۹۴ گرفته شده بیش از ۷۰ درصد کلیه فارغ التحصیلان این دانشکده به آمریکا رفته و تنها  $\frac{1}{3}$  این عده مراجعت کرده اند. که این تعداد نماینده نیمی از فارغ التحصیلان پزشکی شیراز است. نتیجه این مهاجرت ضرر مهمی برای ایران و نفعی عمده برای آمریکا است.

این نفع و ضرر توسط عده ای بر اساس هزینه ای که برای تربیت این افراد در دانشگاهها صرف شده تعیین گردیده است اما این محاسبه کاملاً اشتباه و غیر منطقی است زیرا وقتی که کشور آمریکا یک طبیب را بدست می آورد نه تنها هزینه تحصیلی او را صاحب میشود بلکه کلیه وجود و انرژی و مهارت و کاردانی او را برای تمام عمر تصاحب میکند و یا بعبارت دیگر محصول زندگی او جزء درآمد ملی کشور آمریکا میشود، بدین معنی که ارزش هر انسانی بر مبنای آن چیزی است که آن اجتماع به او تقدیم مینماید. بنابراین اصل، ارزش ۱۳۰ طبیب متخصص ایرانی که در سال ۱۹۷۰ به آمریکا رفته اند به این شرح محاسبه میشود:

بر مبنای آمار موجود حد متوسط درآمد یک نفر طبیب در آمریکا سالیانه ۳۵ هزار دلار است که با در نظر گرفتن این که کلیه اطبای ایرانی مقیم آمریکا متخصص هستند ارزش پزشکان ایرانی حتی از این رقم هم بالاتر است لیکن برای احتراز از اغراق بر همین مبنای حد متوسط، محاسبه بعمل آمده است. برای آنکه درآمد آینده این پزشکان را بحساب ارزش فعلی آنان محاسبه کنیم ۷٪ بهره سالانه و ۳٪ تورم اقتصادی را از آن کسر کرده و ۵٪ اضافه درآمد را به آن افزوده ایم که بطور خلاصه ۵٪ از کلیه درآمد کسر شده است.

اطبای ایرانی که وارد آمریکا میشوند بطور متوسط ۲۵ ساله اند و پس از گرفتن تخصص ۳۰ ساله خواهند شد و اگر فرض کنیم تا سن ۶۵ سال کار کنند با احتساب درآمد مذکور در فوق ارزش هر طبیب برای کشور آمریکا ۶۰۴,۰۰۰ دلار خواهد شد و بعبارت دیگر هر سال بیش از ۷۸ میلیون دلار، ایران به آمریکا بصورت طبیب متخصص میپردازد.

زیانی که از این راه متوجه ایران میشود نه تنها ضرری است که بابت هزینه از زمان تولد تا تحصیلات دانشگاهی این افراد تحمل شده بلکه ضررهائی که در نتیجه نبودن خدمات این افراد به کشور میرسد نیز باید بحساب آورده شود.

بطوریکه در این مطالعه محدود و مختصر مشخص شده است، ۲ گروه عوامل باعث چنین مهاجرت هائی میشود. گروه اول عوامل جذب کننده در آمریکا و گروه دوم عوامل موجب مهاجرت در ایران.

جدولهای شماره ۵ و ۴ نماینده عواملی است که پزشکان آنها را علت مهاجرت خود به آمریکا ذکر کرده اند. پاسخهای ۱۸ تن مهاجرین تجزیه و تحلیل شد اما پاسخهای ۴ نفر از بازگشتگان برای تجزیه و تحلیل کافی نبود و ارزش آماری نداشت.

جدول شماره ۴

| عواملی که باعث مهاجرت پزشکان ایرانی، مورد مطالعه شده است به نسبت شدت عوامل. |             |                   |             |
|-----------------------------------------------------------------------------|-------------|-------------------|-------------|
| عوامل در ایران                                                              | تعداد نفرات | عوامل در آمریکا   | تعداد نفرات |
| نبودن تجهیزات پزشکی                                                         | ۱۵          | وسائل بهتر        | ۵۲          |
| نبودن شغل                                                                   | ۴۷          | شغل متنوع و بیشتر | ۵۲          |
| نقص کتاب و مجلات                                                            | ۳۹          | درآمد بیشتر       | ۴۶          |
| عوامل دیگر                                                                  | ۳۸          | کتاب و مجلات      | ۴۲          |
| خدمت نظام                                                                   | ۳۷          | متکفل آمریکائی    | ۳۱          |
| نبودن درآمد کافی                                                            | ۳۶          | زندگی آسان        | ۲۷          |
| مدرسه برای کودکان                                                           | ۳۶          | سرگرمی اجتماعی    | ۲۵          |
| سرگرمی اجتماعی                                                              | ۲۹          | عوامل دیگر        | ۳۶          |
| خانه های بد                                                                 | ۲۷          |                   |             |
| مخالفت همسر                                                                 | ۲۶          |                   |             |

جدول شماره ۵

| مهمترین عوامل کلی مهاجرت پزشکان ایرانی به آمریکا. |     |
|---------------------------------------------------|-----|
| خدمت نظام                                         | ۸۰٪ |
| پیدا کردن شغل                                     | ۹۰٪ |
| درآمد                                             | ۹۵٪ |
| علل فامیلی                                        | ۷۰٪ |
| علل اجتماعی                                       | ۳۰٪ |

بحث:

بر اساس آماری که از انتشارات نظام پزشکی آمریکا در سال ۱۹۶۹ اخذ شده (۱) کشورهاییکه پزشکان آنها به آمریکا میروند به ترتیب تعداد پزشکان مهاجر، عبارتند از: فیلیپین - هندوستان - ایران - تایلند و کره جنوبی که کلیه این کشورها خود شدیداً به خدمات درمانی و طبیب متخصص نیازمندند و ناچار فارغ التحصیلان خود را برای تخصص به آمریکا میفرستند اما این فارغ التحصیلان پس از اخذ تخصص بکشور خود مراجعت نمی کنند.



تغییر در عوامل گروه اول در حیطه اختیارات نیست و هیچ کاری نمیتوان کرد که وضع در آمریکا تغییر کند! مع الوصف وضع نامساعد، تبعیضات نژادی و ملیتی علیه خارجیان، زندگی را در آمریکا بسیار دشوار کرده است.

در مطالعه حاضر نیز تعدادی از پزشکان ایرانی اظهار داشتند که از وضع اجتماعی خود در آمریکا راضی نیستند و تا حدود زیادی نسبت به آنها تبعیضات شغلی روا داشته میشود و در صورتیکه بتوانند وضعی تقریباً مشابه در ایران پیدا کنند به ایران مراجعت خواهند کرد.

عوامل گروه دوم را که نکات منفی در ایران است میتوان تا حد زیادی تغییر داد. خدمت نظام که برای بازگشت پزشکان بمنزله يك مانع مهم بنظر میرسد خوشبختانه در حال حاضر مسئلهای نیست و پزشکان میتوانند مدت خدمت خود را حتی بدون ۱۳ هفته تعلیمات مقدماتی، در بیمارستانها و مؤسسات و دانشگاهها با حقوق مکفی انجام دهند، شغل در ایران به اندازه کافی موجود است لیکن متأسفانه کارفرمایان بطور کافی وجود شغلها را به اطلاع فارغ التحصیلان نمیرسانند و انتظار پزشکان متخصص نیز تا حدی زیاد است، با وجود این تعداد زیادی از این فارغ التحصیلان مقیم آمریکا که در سنین ۳۰ سال هستند هنوز حاضر به بازگشت میباشد بشرطی که کارگزینیهای ادارات و مؤسسات در موقع استخدام باعث سرخوردگی آنان نشوند و چنانچه تسهیلاتی برای فارغ التحصیلان فراهم شود کمک زیادی به تقویت روحیه بازگشتگان خواهد کرد چون یکی از علل مهمی که باعث مراجعت مجدد بازگشتگان میشود سرخوردگی در پیچ و خم مقررات و ادارات دولتی است.

افرادیکه پس از اتمام تخصص به ایران آمده و مجدداً به آمریکا مراجعت میکنند، خود مهمترین و بزرگترین عامل انتشار بدبینی و عدم اطمینان بین پزشکان مقیم آمریکا هستند. این گروه بطور اغراق آمیزی سرخوردگیهای خود را در ایران برای دوستان توصیف کرده و افراد را که به احتمال بسیار عازم کشور خود هستند از آمدن منصرف میکنند. مهم این نیست که چه تعداد فارغ التحصیلان به ایران مراجعت میکنند بلکه مهم آن است که چه تعداد از آنها برای همیشه در ایران باقی مانده به کشور خود خدمت میکنند. درآمد کافی از عواملی است که تعدادی از پزشکان را در آمریکا نگه میدارد. مسلماً در شرائط توسعه کنونی آمریکا، فکر رقابت با درآمد طبیب در این کشور تا حدی بیهوده است و نمیتوان امیدوار بود که در آینده نزدیکی بتوان به آن حد رسید. مع الوصف درآمد فعلی پزشکان ایران برای تأمین يك زندگی نسبتاً مرفه

کافی است و برای حل مشکل مسکن که یکی از عوامل مهاجرت ذکر شده است دانشگاهها و بیمارستانها و مؤسسات دیگر استخدای نیز میتوانند خانههای موقت با وسائل زندگی تهیه نمایند تا پزشکان در يك تا ۲ سال اول بتوانند مسکن و مساوائی داشته باشند و دشواریهای مسکن، پزشکان را ناگزیر بخروج از ایران نکند.

تمرکز کلیه امور در تهران و عدم وجود وسائل آسایش و سرگرمی در شهرستانهای کوچک باعث شده است که تمایل عجیبی برای کلیه افراد به اقامت در تهران پیدا شود. مطابق آمار نظام پزشکی ایران ۵۲٪ کلیه خدمات درمانی در تهران متمرکز شده است و در این شهر برای بازگشتگان محل خالی موجود نیست. این شهر از متخصصین و پزشکان قدیمی اشباع شده و قدرت جذب بیشتری ندارد. پزشکان شهرستانهای ایران نیز سالهاست که مورد فراموشی و بیمه ری قرار گرفته اند و طبیبان و متخصصین در شهرستانهای ایران نمیتوانند منشأ اثر مهمی باشند.

شهرکها و شهرستانهای درجه ۲ و ۳ با نداشتن تجهیزات کافی به هیچوجه مناسب برای کار این متخصصین نیست، زیرا در این شهرکها علاوه بر فقدان ارتباطات و تجهیزات لازم، گروه کمک پزشکی کامل وجود ندارد و طبعاً يك فارغ التحصیل و متخصص نمیتواند برای مدتی طولانی چنین وضعی را تحمل کند.

#### توصیه ها

توصیه های مختلف در لابلای سطور بالا گفته شد و چند توصیه کلی دیگر نیز در این جا ذکر میشود:

#### ۱- تغییر اساسی برنامه تحصیلات پزشکی

برنامه های پزشکی دانشکده های ایران متأسفانه تقلیدی است از برنامه های پزشکی کشورهای اروپائی و آمریکائی در حالیکه نیازهای جامعه ایران مطلقاً با محتویات برنامه ها بیگانه است. تغییر در این برنامه ها عملی است که اگر غیر ممکن نباشد بسیار مشکل است بسیاری از استادان دانشکده ها از هر نوع تغییری بیزارند و این تغییرات را برای خود تهدیدی بحساب می آورند.

اصل کلی مقاومت در برابر تغییرات، بطور جدی در میان استادان پزشکی کلیه کشورهای جهان موجود است، بخصوص در قسمت علوم پایه پزشکی (در مورد برنامه های پزشکی مطالب خیلی زیاد است که نمیتوان در این مقاله تماماً مورد بحث قرار داد. بطور خیلی خلاصه برنامه ها را باید کوتاه کرد و محتویات آنها بر مبنای نیازهای اجتماعی مردم ایران تغییر داد).

#### ۲- تقویت برنامه های تخصصی در ایران

متأسفانه برنامه های تخصصی که در ایران اجرا میشود قابل قیاس



در حال حاضر بیش از ۱۶۰۰ پزشک ایرانی در آمریکا مشغول کارند. تعدادی از این افراد در حال گرفتن تخصص هستند و تعدادی در آمریکا بطور دائم اقامت دارند. اسم، آدرس، سن، سال فارغ التحصیلی، نام دانشکده‌ای که فارغ التحصیل شده‌اند، مدت اقامت و محل اقامت در آمریکا روی کارتهای الکترونیکی ثبت و در اختیار این بخش میباشد.

امید است که با همکاری سازمانهای ذینفع بتوان مطالعه فوق را کاملتر کرده و یک دفتر ارتباطی تأسیس و با فارغ التحصیلان ارتباط دائم برقرار کرد و آنها را از مشاغل و موقعیتهای موجود آگاه و به آنها پیشنهاد همکاری نمود. برخلاف تعدادی که بانیش قلم، این گروه از هموطنان عزیز را مورد سرزنش قرار میدهند بایستی با نهایت احترام و محبت با آنها رفتار کرد زیرا احساس ایرانی بودن هیچوقت در هیچکس از بین نمیرود و هر فرد ایرانی همیشه به ایرانی بودن خود افتخار میکند.

رفتن این جوانان تحت شرایط اجتماعی خاصی بوده است که برای هر کسی قابل درک است باید سعی کرد این شرایط را تغییر داد و از تغییراتی که تا بحال بوجود آمده است آنها را مطلع کرد و مطمئن بود که نتیجه مثبت گرفته خواهد شد.

### وضع پزشکان فارغ التحصیل دانشگاههای ایران در آمریکا

#### در سال ۱۳۴۹

برای اطلاع از چگونگی وضع پزشکان فارغ التحصیل دانشگاههای ایران در آمریکا، با همکاری بخش بهداشت بین الملل دانشگاه جانز هاپکینز، از کمیوتورهای انجمن پزشکی آمریکا صورت کلیه فارغ التحصیلان دانشگاههای ایران دریافت شد.

این صورت شامل نام، نام خانوادگی، تاریخ تولد، دانشکده و سال فراغت از تحصیل و آدرس کلیه پزشکانی بود که تا سال ۱۳۴۹ وارد آمریکا شده و در آن سال هنوز مقیم آمریکا بودند. بعداً اطلاعات دریافت شده روی کارتهای الکترونیکی آی بی ام جهت تجزیه و تحلیل ثبت شد. اطلاعات حاصله تنها نمایانگر آن عده از پزشکانی است که در ایران فارغ التحصیل شده‌اند و تعداد بسیار کمی افراد غیر ایرانی فارغ التحصیل از دانشکدههای پزشکی ایران نیز جزء این عده میباشد اما در مقابل تعداد نسبتاً بیشتری از ایرانیانیکه پس از اخذ دیپلم متوسطه و یا زودتر از آن به آمریکا رفته و از دانشکدههای پزشکی آمریکائی فارغ التحصیل شده‌اند جزء این صورت نمیشد.

وجود این دو گروه طبعاً نمیتواند اثر قابل ملاحظه‌ای در آمار بدست آمده داشته باشد چون مسلماً خارجیانیکه در دانشکدههای

با برنامه‌های خارج نیست و برنامه‌های خوب هم از ارزش اجتماعی کافی برخوردار نیستند. دانشکده‌هایی که خود متخصص تربیت میکنند در اکثر موارد متخصصین خودشان را قبول ندارند و برای آنها ارزش زیادی قائل نیستند، میتوان با تقویت این برنامه‌ها متخصصین بهتری تربیت کرد و برای آنها ارزش مساوی و یا حتی بیشتری نسبت به متخصصین خارجی قائل شد.

جالب توجه اینکه در بعضی از دانشکده‌ها شرط اولیه استخدام، داشتن بورد تخصصی آمریکاست که بنظر میرسد بسیار غیر منطقی باشد. باید برای ایران در سطح ملی گواهی تخصصی داد و ارزش این گواهی تخصصی برابر و حتی بیشتر از گواهی‌های خارجی باشد.

### ۳- نظارت در اعزام پزشکان به آمریکا

در بعضی از کشورها امتحان ارزشیابی پزشکی آمریکائی (ای-ئی-اف-ام-جی) را بطور کلی ملفی کرده به فارغ التحصیلان خود اجازه شرکت در امتحان مزبور را نمیدهند. بنظر نمیرسد که این کار بهترین راه حل باشد چون شرایط کنونی دنیا طوری است که نمیتوان پزشکی را مجبور به اقامت در یک محدوده بخصوص کرد و از طرفی کشورهایی که چنین محدودیت‌هایی را قائل شده‌اند از کار خود نتیجه چندانی نبرشته اند. وزارتخانه‌های بهداشتی و علوم بایستی بر مبنای احتیاجات خود بر این امتحان نظارت مستقیم داشته و قبول شدگان را تشویق به انتخاب رشته‌هایی که بخصوص مورد نیاز ۵-۱۰ ساله آینده کشور است بنمایند، از نظر استخدامی پس از پایان تحصیل، وضع روشن و مشخص فراهم کنند و هر فارغ التحصیلی بداند که پس از پنج سال گرفتن تخصص میتواند با شرایط مساعد در یک محل معین بخدمت مشغول شود.

### ۴- همسر آمریکائی

پزشکانیکه در سن ۲۵ سالگی به آمریکا میروند اگر مجرد باشند شانس زیادی برای ازدواج دارند. این جوانان که از خانه و کشور خود دورند تشنه محبتند و بزودی بدام دختران آزادمنش آمریکائی میافتند. در مطالعه حاضر کلیه آنها نیکه همسر خارجی داشته‌اند در آمریکا مقیم شده‌اند میتوان سعی کرد که برای پزشکانی که به آمریکا میروند اگر زن ایرانی داشته باشند کرایه رفت و برگشت آنها از طرف دولت تأمین گردد و آنان را بدینوسیله ترغیب به داشتن همسر قبل از رفتن به آمریکا کرد.

### برنامه برای ادامه مطالعه

بخش پزشکی اجتماعی دانشکده پزشکی دانشگاه پهلوی با همکاری دانشگاه جانز هاپکینز آمریکا اخیراً موفق به گرفتن صورت اسامی و مشخصات و آدرس کلیه فارغ التحصیلان پزشکی دانشگاههای ایران شده است.



باید در نظر داشت این است که قسمت عمده این ۲۱۹ نفر فارغ التحصیل دانشگاه پهلوی، در سالهای اخیر به آمریکا رفته اند و احتمالاً هنوز مشغول تحصیلند.

#### جدول شماره ۶

پزشکان فارغ التحصیل دانشکده های پزشکی ایران در آمریکا  
در سال ۱۳۴۹.

|                        |          |
|------------------------|----------|
| ۱- دانشگاه تهران       | ۱۲۴۰ نفر |
| ۲- دانشگاه پهلوی شیراز | ۲۱۹ نفر  |
| ۳- دانشگاه اصفهان      | ۷۲ نفر   |
| ۴- دانشگاه مشهد        | ۵۶ نفر   |
| ۵- دانشگاه تبریز       | ۳۹ نفر   |

جمع کل پزشکان ایرانی در آمریکا ۱۶۲۶ نفر.

برای اخذ نتیجه قطعی بایستی اولاً نسبت درصد این افراد را به تعداد کلی فارغ التحصیلان بدست آورد و ثانیاً مدت توقف آنها را بر حسب دانشکده های مختلف پیدا کرد تا بتوان در مورد تفاوت دانشکده های مختلف ایران اظهار نظر قطعی و علمی ابراز داشت.

#### جدول شماره ۷

مدت توقف ۱۵۸۵ پزشک ایرانی در آمریکا در سال ۱۹۷۰.

|                 |         |
|-----------------|---------|
| کمتر از ۵ سال   | ۲۱۹ نفر |
| ۶-۹ سال         | ۵۰۳ نفر |
| ۱۰-۱۴ سال       | ۴۷۳ نفر |
| بیشتر از ۱۵ سال | ۳۹۰ نفر |

جمع کل ۱۵۸۵ نفر

جدول شماره (۷) مدت توقف پزشکان را از تاریخ فارغ التحصیل شدن در آمریکا نشان میدهد. همانطوریکه در مقدمه قسمت دوم اشاره شد مبنای توقف پزشکان در آمریکا بر اساس سال پایان تحصیل در ایران، محاسبه شده بنابراین میتواند تاییدی دو سال تنزل تقریبی نیز داشته باشد علیهذا فرض مهاجرت بر اساس ده سال پس از پایان تحصیل در ایران واقعتاً در آمریکا قرار گرفته است.

طبعاً این موضوع بعد از سالهای ۱۳۴۵ که فارغ التحصیلان بایستی دو سال در سپاه بهداشت خدمت نمایند بیشتر صادق خواهد بود.

همانطوریکه در این جدول ملاحظه میشود ۸۶۳ نفر از این اطباء بیش از ده سال پس از فارغ التحصیلی در آمریکا مانده اند و با در نظر گرفتن اینکه اکثریت قریب به اتفاق دوره های تخصصی از ۵-۶ سال تجاوز نمیکند و ۳-۴ سال دوره بلاتکلیفی و تردید

ایران پزشک شده اند از ده نفر متجاوز نبوده و پزشکان ایرانی فارغ التحصیل از دانشگاه های آمریکائی احتمالاً از صد نفر کمتر خواهند بود.

برای مقایسه و درک چگونگی تعداد و نسبت درصد آنها یکبار برای همیشه به آمریکا رفته و مانده اند از آمار نظام پزشکی ایران در مورد متخصصین از آمریکا و تعداد کل پزشکان ایرانی که در سال ۱۳۴۹ استخراج و منتشر شده است استفاده بعمل آمد و چون آمار گرفته شده در آمریکا مربوط به سال ۱۹۷۰ میلادی بوده است علیهذا از نظر زمانی با آمار نظام پزشکی ایران که در سال ۱۳۴۹ استخراج شده است مطابقت دارد. باید این نکته را نیز در اینجا اضافه کرد که هر دو منبع آمار ایران و آمریکا بر مبنای وضع موجود در سال ۱۳۴۸ است و قطعاً در این سه ساله تغییراتی بوجود آمده که در نظر است در سالهای آینده مرتباً آخرین آمار موجود را استخراج و تجزیه و تحلیل کرد. مبنای توقف پزشکان در آمریکا بر اساس سال پایان تحصیلی در ایران، محاسبه شده است و چون ممکن است برخی از آنان بلافاصله پس از پایان تحصیل به آمریکا عزیمت کرده باشند برای دقت بیشتر در آمار گیری، در این مقاله مبنای مهاجرت ده سال پس از پایان تحصیلات پزشکی در نظر گرفته شده است. فی المثل پزشکی که در سال ۱۹۶۰ در ایران فارغ التحصیل شده است اگر در سال ۱۹۷۰ هنوز هم در آمریکا مشغول کار باشد فرض بر این است که این طبیب مقیم دائم آمریکا است.

#### نتایج حاصله

در جدول شماره ۶ تعداد کل فارغ التحصیلان پزشکی ایران در آمریکا نشان داده شده است. آنچه در این جدول استنباط میشود در سال ۱۹۷۰، ۱۶۲۶ نفر پزشک ایرانی در آمریکا اقامت داشته اند که این رقم نزدیک به ۱۵٪ از ۸۹۵۰ پزشک موجود در ایران در سال ۱۳۴۹ میباشد، بطوریکه در همین جدول ملاحظه میشود رقم بسیار عمده پزشکان مزبور از فارغ التحصیلان دانشگاه تهران هستند و این امر کاملاً طبیعی است، چون دانشگاه تهران هم از لحاظ قدمت و هم از لحاظ تعداد فارغ التحصیل در بالاترین سطح دانشگاهی در ایران قرار دارد.

نکته دیگری که در این جدول حائز اهمیت است، تعداد فارغ التحصیلان دانشگاه پهلوی در آمریکا است. فارغ التحصیلان دانشگاه پهلوی بعلم تسلط به زبان انگلیسی عملاً از نظر قبول شدن در امتحان ای-تی-اف-ام-جی هیچ اشکالی ندارند و قاعدتاً میبایستی درصد خیلی زیادی تری از پزشکان فارغ التحصیل دانشگاه پهلوی در آمریکا باشند. لیکن با این وجود از نظر تعداد کلی و نسبت درصد برخلاف آنچه در اذهان عمومی شایع است زیاد نیستند. نکته دیگری که

فارغ التحصیلان پزشکی ایران برای تخصص به آمریکا میروند، اگر وضع به همین منوال باشد که ۷۰٪ آنها برای همیشه در آمریکا بمانند این بدان معنی است که ۳۵٪ مجموع فارغ التحصیلان پزشکی ایران برای همیشه متعلق به آمریکا خواهند بود. با در نظر گرفتن اینکه در سال ۱۹۷۰، نزدیک به ۱۳۰ پزشک ایرانی به آمریکا مهاجرت کرده اند دقت نسبی این محاسبه روشن میشود.

## جدول شماره ۱۰

محل اقامت پزشکان فارغ التحصیل دانشگاههای ایران در آمریکا در سال ۱۹۷۰ بر حسب ایالات مختلف آمریکا.

| ایالت       | تعداد | ایالت         | تعداد | ایالت            | تعداد |
|-------------|-------|---------------|-------|------------------|-------|
| آلباما      | ۲     | ایلینوی       | ۱۱۹   | منیروری          | ۲۹    |
| آریزونا     | ۲     | ایندیانا      | ۱۲    | نبراسکا          | ۲     |
| آرکانسا     | ۲     | ایووا         | ۳     | نیوهمپشر         | ۳     |
| کالیفرنیا   | ۲۶    | کانزاس        | ۶     | نیوجرسی          | ۶۴    |
| کلورادو     | ۳     | کنتکی         | ۱۵    | نیومکزیکو        | ۳     |
| کنکتیکت     | ۴۲    | لویزیانا      | ۱۵    | ایالت نیویورک    | ۳۹۰   |
| دلوار       | ۳     | مین           | ۳     | شهر نیویورک      | ۲۶۴   |
| شهر واشنگتن | ۵۲    | ماریلند       | ۱۰۴   | نرت کارولینا     | ۲     |
| فلوریدا     | ۲۳    | ماساچوست      | ۵۳    | اوهايو           | ۹۱    |
| ژرژیا       | ۱۰    | میشیگان       | ۱۱۰   | اوکلاهما         | ۴     |
| میسسیسیپی   | ۲     | اورگون        | ۲     | پنسیلوانیا       | ۱۲۲   |
| رودايلند    | ۱۷    | سوت داکوتا    | ۱     | تنسی             | ۹     |
| تکزاس       | ۱۸    | یوتا          | ۱     | ورمونث           | ۳     |
| ویرجینیا    | ۲۴    | ایالت واشنگتن | ۷     | وست ویرجینیا     | ۱۶    |
| ویسکونسن    | ۸     | ویمینگ        | ۱     | شرق رود میسیسیپی | ۱۳۰۰  |
|             |       |               |       | غرب رود میسیسیپی | ۱۲۴   |

تعداد کل آنهایی که آدرسشان مشخص شده: ۱۴۲۴ نفر

جدول شماره ۱۰ محل اقامت پزشکان فارغ التحصیل ایرانی در آمریکا است. بطوریکه در این جدول ملاحظه میشود تجمع پزشکان در شرق آمریکا بیش از هر نقطه دیگر است. تنها در شهر نیویورک ۲۶۴ طبیب ایرانی مشغول کارند و نکته عجیب و جالب اینکه در ایالت نیویورک دقیقاً ۳۹۰ پزشک ایرانی اقامت دارند. این رقم درست مساوی تعداد کل متخصصانی است که از آمریکا تخصص خود را گرفته و در سال ۱۳۴۹ در ایران خدمت میکردند. این نکته روشن است که ایرانیان مقیم خارج تمایل شدیدی به نزدیک بودن با هموطنان خود داشته و سعی کامل دارند در نقاط نزدیک بهم زندگی کنند. گذشته از این یکی دیگر از علل تجمع

و غیره است قاعدتاً این گروه برای همیشه در آمریکا اقامت گزیده اند.

## جدول شماره ۸

سن پزشکان فارغ التحصیل دانشگاههای ایران در سال ۱۹۷۰.

|                  |         |
|------------------|---------|
| ساله ۲۵-۲۹       | ۵۵ نفر  |
| ساله ۳۰-۳۴       | ۵۳۰ نفر |
| ساله ۳۵-۳۹       | ۵۲۰ نفر |
| ۴۰ ساله و بالاتر | ۴۷۰ نفر |

جمع کل ۱۵۷۵ نفر

جدول شماره ۸ (که گروههای سنی پزشکان فارغ التحصیل ایران را در آمریکا نشان میدهد) درخور توجه است. بطوریکه در این جدول ملاحظه میشود نزدیک به هزار نفر از اطباء مقیم آمریکا ۳۵ ساله و بالاتر هستند و ۴۷۰ نفر آنها از ۴۰ سال بیشتر دارند. بنظر میرسد که افرادی در این سن و سال، قاعدتاً بایستی تصمیم نهائی خود را برای اقامت دائم و شروع کسب و کار اتخاذ کرده باشند.

## جدول شماره ۹

مقایسه آمار مهاجرین آمریکا و بازگشتگان به ایران (رجوع شود به توضیحات همین مقاله)

|                                                                                             |             |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-------------|
| متخصصین از آمریکا که در ایران بخدمت مشغولند.                                                | ۳۹۰ نفر ۳۱٪ |
| پزشکان ایرانی که بیش از ده سال است در آمریکا مانده اند و احتمالاً مقیم دائم آمریکا میباشند. | ۸۶۳ نفر ۶۹٪ |

جمع ۱۲۵۳ نفر ۱۰۰٪

جدول شماره ۹ مقایسه آمار موجود در ایران و آمریکا است. در این جدول از یکطرف تعداد کل متخصصین رشته پزشکی که تخصص خود را در آمریکا دیده و در سال ۱۳۴۹ در ایران مشغول کار بوده اند نشان داده شده و از طرفی دیگر تعداد پزشکانیکه برای تخصص به آمریکا رفته و ده سال پس از فراغت از تحصیل پزشکی در آمریکا مقیم بوده اند مشخص گردیده است. به ملاحظه این جدول میتوان بطور نسبتاً مطمئن ادعا کرد که تنها ۳۱٪ از پزشکانیکه برای تخصص به آمریکا میروند پس از مراجعت میکنند و نزدیک به ۷۰٪ آنها در آمریکا باقی میمانند. با در نظر گرفتن اینکه تقریباً در حال حاضر نزدیک به ۵۰٪ کل



اینست که پزشکان مقیم آمریکا برای فرستادن پذیرش جهت دوستان خود اقدام میکنند و این امر با الطبع منجر به تجمع در یک ایالت میشود.

در حدود هزار نفر از این پزشکان فقط در هفت ایالت آمریکا هستند در حالیکه ۴۳ ایالت دیگر آمریکا کمتر از ۵۰ نفر دیگر را بخود جذب کرده است (آدرس تعداد کمی هم مشخص نشده است).

## REFERENCES

- 1- Research and Technical programs Subcommittee of the Committee on Government Operations, U.S. House of Representatives: The Brain Drain into the United States of Scientists, Engineers, and physicians, Washington, D.C., Government printing office, 1967.
- 2- National science foundation: Immigrant Scientists, Engineers, and physicians Increase in FY 1970, Science Resources Studies Highlights, April 22, 1971, pp. 1-4.
- 3- Margulies, Harold, and Bloch, Lucille S.: Foreign Medical Graduates in the United States, Cambridge, Harvard University Press, 1969.
- 4- Ferguson, Donald C.: Iranian medical graduates in America. A survey of selected characteristics, Acta Medica Iranica 10: 47-66, 1967.
- 5- Medical Licensure Statistics. Appendix Table 12B. Results of ECFMG Examination, 1970, by Medical School, J.A.M.A. 216:1845-1851, 1971.
- 6- Medical Licensure Statistics. Appendix Table 12. Foreign-Trained physicians Examined for Licensure in the United States, 1970, J.A.M.A. 216: 1832-1844, 1971.
- 7- Kidd, Charles V.: In, The Brain Drain into the United States of Scientists, Engineers, and Physicians, p. 7 and pp. 104-110, Washington, D.C., Government printing Office, 1967.
- 8- Barr, R.: Hospital practice: Core of tomorrow's medicine? Hospital Physician, pp. 77-83, February, 1969.
- 9- Owens, A.: solo vs. Partnership: A new economic comparison, Medical Economics, pp. 81-87, March 15, 1971.
- 10- Owens, A.: Inflation closes in on physicians earnings, Medical Economics, pp. 63-71, December 21, 1970.
- 11- Mehra, Torab A.: Orientation of Iranian Physicians Toward Rural Health Practice 1969. Doctor of public health thesis, Johns Hopkins University, Baltimore, Maryland, June, 1969.
- 12- Ronaghy, H. A. and Nasr, K.: Medical problems of developing nations: An attempt to bring medical care to rural communities in Iran, British Medical Journal 1:295-6, 1970.
- 13- Takulia, Harbans S., Taylor, Carl E., Sangal, S. Prakash, and Alter, Joseph D.: The Health Center Doctor in India, Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1967.
- 14- Sidel, Victor W.: Feldshers and «Feldsherism»: The Role and Training of the Feldsher in the USSR, The New England Journal of Medicine Vol 278, No. 17: 934-938, Apr. 25, 1968.
- 15- Sidel, Victor W., Feldshers and «Feldsherism» (Concluded): The Role and Training of the Feldsher in the USSR, The New England Journal of Medicine Vol. 278, No. 18, 987-992, May 2, 1968.
- 16- Borhanmanesh, M: R.C.D. Seminar on Brain, Drain, Tehran, Nov. 15-18, 1970: 3-16.
- 17- Rahimi, N.: R.C.D. Seminar on Brain Drain, Tehran, Nov. 15-18, 1970: 18-38, 41-64.
- ۱۸- مجله علمی نظام پزشکی «چگونه پزشکی مورد نیاز کشور است» دکتر ابوتراب نفیسی شماره ۴-۵ مردادماه ۱۳۵۱.
- ۱۹- روزنامه کیهان «اردیبهشت ۵۰» «دیدار هندی علی رضا طاهری».
- ۲۰- بهداشت و بهداری، برنامه عمرانی چهارم کشور، گروه برنامه ریزی رفاه اجتماعی، دفتر برنامه ریزی، مردادماه ۱۳۴۷.
- ۲۱- آمار پزشکان و دندانپزشکان کشور، نشریه آماری نظام پزشکی ایران، شماره (۱) مردادماه ۱۳۴۹.